

ARAŞTIRMA / RESEARCH

Doğum Sonu Dönemdeki Kadınların Emzirme Tutumları ve Etkileyen Faktörler

Breastfeeding Attitudes of Women in Postpartum Period and Affecting Factors

Ekin Dila TOPALOĞLU ÖREN¹, Şenay ÜNSAL ATAN², Oya KAVLAK²

¹İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Fakültesi Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD, İzmir/Türkiye

²Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD, İzmir/Türkiye

Geliş tarihi/Received: 21.01.2022

Kabul tarihi/Accepted: 15.08.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Ekin Dila TOPALOĞLU ÖREN, Dr. Öğr. Üyesi
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Fakültesi Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD, İzmir/Türkiye
E-posta: ekindilatop@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7665-4524

Şenay ÜNSAL ATAN, Prof. Dr.
ORCID: 0000-0002-5119-5704

Oya KAVLAK, Prof. Dr.
ORCID: 0000-0003-3242-5313

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı doğum sonrası dönemdeki kadınların emzirmeye ilişkin tutumlarını incelemek ve etkileyen faktörleri belirlemektir.

Gereç ve Yöntem: Bu araştırma analitik ve kesitsel olarak İzmir'de bir üniversite hastanesinin kadın hastalıkları ve doğum kliniğinde yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini doğum sonu dönemde olan 218 gönüllü kadın oluşturmuştur. Araştırma verileri; "Birey Tanıtım Formu" ve "Emzirme Tutumu Değerlendirme Ölçeği" ile toplanmıştır. İstatistiksel analizde; sayı, yüzdelik dağılımları, ortalama, standart sapma, bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmada kadınların yaş ortalaması 27,45±5,98 olup Emzirme Tutumunu Değerlendirme Ölçeği toplam puan ortalaması 100,38±18,88'dir (Min-max=44-146). Araştırmada, aile tipi, bebeğin cinsiyeti, emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alma durumu, ilk emzirme zamanı, emzirme sıklığı, planlanan emzirme süresi ve emzik ya da biberon kullanma durumu ile Emzirme Tutumunu Değerlendirme Ölçeği toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu saptanmıştır (p<0,05).

Sonuç: Araştırma sonucunda kadınların emzirme tutumlarının orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Kadınların emzirme tutumlarının bazı sosyo-demografik ve emzirme ile ilgili faktörlerden etkilendiği sonucuna varılmıştır. Kadınlara prekonsepsiyonel dönemden itibaren hemşireler tarafından emzirme tutumlarını etkileyen faktörlere ilişkin eğitim ve danışmanlık verilmesi emzirme tutumlarını olumlu yönde geliştirecektir.

Anahtar Kelimeler: Emzirme, doğum sonu dönem, laktasyon, tutum, kadın.

Abstract

Objective: This study aims to determine breastfeeding attitudes and affecting factors of women during postpartum period.

Materials and Methods: This study was conducted analytical and cross-sectional in the gynecology and obstetrics clinic of a university hospital in İzmir. The sample of the study consisted of 218 volunteer women in the postpartum period. The data were collected with the "Individual Description Form" and "Breastfeeding Attitude Evaluation Scale". The number and percentage distributions, means, standard deviation, t-test in independent groups, and one-way analysis of variance (ANOVA) were used to analyze the data.

Results: The mean age of the women was 27.45±5.98 and the mean score of women Breastfeeding Attitude Evaluation Tool was 100.38±18.88 (Min-max=44-146). It was determined that there was a statistically significant difference between the mean of the total score of women Breastfeeding Attitude Evaluation Tool and family type, the gender of the baby, information about breastfeeding and breast milk, the time of first breastfeeding, the frequency of breastfeeding, the duration of planned breastfeeding and the use of a nipple or bottle (p<0.05).

Conclusion: As a result of the research, it was found that the breastfeeding attitudes of women were moderate. It was concluded that the breastfeeding attitudes of women were affected by some socio-demographic and breastfeeding characteristics. Training by nurses on the factors affecting breastfeeding attitudes from the preconception period to women will improve their breastfeeding attitudes positively.

Keywords: Breastfeeding, postpartum period, lactation, attitude, female.

1. Giriş

Doğum sonu dönemde emzirme, bebeklere sağlıklı yaşam için ihtiyaç duydukları tüm besinleri sağlayan, bebeklerin büyüme ve gelişmesini destekleyen, bebek ve çocuk sağlığını geliştiren, mortalite ve morbiditeyi azaltan beslenme şeklidir (1,2). Emzirmenin hem kadına hem de bebeğe birçok açıdan yararı vardır. Emzirme, kadında doğum sonu kanamaları ve anemiyi önlemekte, uterusun involüsyon sürecini desteklemekte, laktasyonel amenoreye neden olmakta, olumlu metabolik değişiklikleri ve doğum sonu kilo kaybını kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte emzirme, Tip 2 diyabet riskini ve stresi, over ve meme kanseri riskini, depresyon ve osteoporoz sıklığını azaltmakta, kadına uygulama kolaylığı sunmakta, ekonomik açıdan aileye katkı sağlamakta ve anne-bebek bağıni geliştirmektedir. Bebekte ise; ishali, diğer gastrointestinal hastalıkları, obeziteyi, alerjiyi, astımı, otitis mediayı ve enfeksiyon hastalıklarının görülme sıklığını azaltmaktadır (1-6). Emzirme tutumu; kadının emzirmeye olan bakışı, emzirme sürecini nasıl yönettiği, tutunduğu yol ve davranış olarak tanımlanabilir. Olumlu emzirme tutumu, emzirmenin erken dönemde başlamasını ve devamlılığını sağlayarak, bebeğin sadece fizyolojik değil bilişsel, duygusal ve ruhsal gelişiminin desteklenmesini, anne-bebek etkileşiminin sağlanmasını ve sürdürülmesini sağlar (3,4,7,8). Olumsuz emzirme tutumu kadınlarda emzirme davranışının başlamasına, emzirmenin erken dönemde sonlanmasına, bebekte gelişebilecek komplikasyonların artmasına (hipoglisemi, hiperbilirubinemi gibi.), hastanede kalış süresinin uzamasına, hastanede kalma nedeniyle olası risklerin gelişimine ve risklerin artmasına neden olabilmektedir (3,9-14). Doğu Afrika'da yapılan bir sistematiik derlemede kadınların %42'sinin (15); Afrika'da Ruanda'da yapılan bir diğer çalışmada kadınların %76.4'ünün (14) ilk altı ay bebeklerini emzirdiği bildirilmiştir. Avustralya'da yapılan nitel bir çalışmada da kadınların çoğu emzirmeye başlarken, yaklaşık yarısı da doğumdan altı ay önce emzirmeyi sonlandırmıştır (16). Malezya'da yapılan bir çalışmada emzirme tutumunun emzirme niyetini etkilediği bildirilmiştir (17). İran'da yapılan bir çalışmada kadınların altıncı ayda sadece %11.9'unun bebeklerini emzirmeye devam ettiği belirtilmiştir (18). Suudi Arabistan'da yapılan bir çalışmada doğum sonu dönemde kadınların %70'i emzirmeye başlamış ve ortalama dokuz ay emzirmiştir (19). Türkiye'de İstanbul'da yapılan bir çalışmada ise kadınların %47.4'ünün ilk bir saatte emzirmeye başladığı, %35'inin ilk besin olarak anne sütü dışı sıvılar verdiği ve sadece %27.2'sinin altıncı ayda bebeklerini halen emzirdiği belirtilmiştir (20). Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması (TNSA) 2018 verilerine göre ise kadınların %73'ü doğumdan sonraki bir saat içinde, %86'sı bir gün içinde emzirmeye başlamış ve %24'ü emzirme öncesi bebeklerine ek besin vermiştir (21).

Emzirme tutumu toplumdan topluma değişkenlik gösteren çok boyutlu bir kavramdır ve emzirme tutumu emzirmenin başlamasını ve devamlılığını etkilemektedir. Yapılan bir çalışmada olumsuz emzirme tutumu olan kadınların toplum içinde daha az emzirdikleri, emzirirken rahatsız oldukları ve kendilerini savunmasız hissettikleri belirtilmiştir (22). Yapılan diğer bir çalışmada da emzirme tutumu toplumun emzirmeyi kabullenmesi ve normalleştirilmesi ile ilişkili bulunmuştur (16). Kadınlarda emzirme tutumunun olumlu olması hem kadın hem de bebek sağlığını geliştirmekte, anne bebek bağıni güçlendirmekte ve bebeğe sadece

fizyolojik olarak değil bilişsel ve emosyonel açıdan da doyum sağlamaktadır. Bu nedenle sağlık profesyonelleri içerisinde anne ve bebeğiyle en fazla etkileşim içinde olan hemşirelerin kadınlarda emzirmenin başlaması, devamlılığı ve olumlu emzirme tutumunun geliştirilmesine yönelik girişimlerde bulunması gereklidir. Hemşireler emzirme ile ilgili yetersizliği saptayabilmeli doğru ve etkili emzirmeyi yönetebilmeli, emzirme tutumunu etkileyen faktörleri belirleyebilmeli, emzirme ile ilgili yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri konusunda bilgi verebilmeli ve emzirme ile ilgili kanıta dayalı hemşirelik girişimlerini uygulamaya geçirecek olumlu emzirme tutumunun gelişmesine katkı sağlayabilmelidirler. Ayrıca hemşireler toplumsal algıları göz önünde bulundurarak, prekonsepsiyonel dönemden itibaren ve emzirme öncesi, sırası ve sonrasında ebeveynlere gerekli eğitim ve danışmanlık yaparak, kadınların emzirme tutumlarını değerlendirmeli, takibini yapmalı ve kadınların olumlu emzirme tutumu geliştirmesine katkı sağlamalı ve kadınları desteklemelidir (4,6,10,18,23,24).

Bu çalışma ülkemizde doğum sonu dönemde kadınların emzirmeye yönelik tutumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemesi, emzirme oranlarında büyük etkisi olan bu konuyu tekrardan gündeme getirmesi, olumlu emzirme tutumu geliştirmek için farkındalık oluşturması, hemşirelerin doğum sonu dönemde kadınları değerlendirirken, emzirme eğitimi ve danışmanlık verirken kadınların emzirme tutumlarına ve etkileyen faktörlerine yönelik yanlış inanç ve bilgi eksikliklerini göz önünde bulundurması ve gidermesi açısından önemlidir.

2. Amaç

Bu araştırma, doğum sonrası dönemde kadınların emzirmeye ilişkin tutumlarını incelemek ve etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

2.1. Araştırmanın Soruları

- Doğum sonrası dönemde kadınların emzirmeye ilişkin tutumları nasıldır?
- Doğum sonrası dönemde kadınların emzirme tutumlarını etkileyen faktörler nelerdir?
- Doğum sonrası dönemde kadınların emzirme tutumları ile sosyo-demografik, obstetrik ve emzirme süreçleri ile ilgili özellikleri arasında fark var mıdır?

3. Gereç ve Yöntem

3.1. Araştırmanın Tipi

Araştırma analitik ve kesitsel tipte bir çalışmadır.

3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma Kasım 2014- Haziran 2015 tarihleri arasında İzmir'de bir üniversite hastanesinin kadın hastalıkları ve doğum kliniğinde yürütülmüştür.

3.3. Araştırmanın Evreni/Örnekleme

Araştırmanın evrenini, İzmir'de bir üniversite hastanesinin 2013 yılındaki toplam doğum sayısı oluşturmuştur. Evreni oluşturan toplam doğum sayısı 1580'dir. Örnekleme ise, %5 hata oranına göre evreni bilinen örneklem yöntemi ($N=t2pq / d2 (N-1) + t2pq$) ile hesaplanmış ve 210

olarak belirlenmiştir. Bu sayıya ulaşabilmek için gelişmiş güzel örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kadın hastalıkları ve doğum kliniğinde yatan, taburculukları onaylanan (doğum sonu ikinci gün), emzirmeyi etkileyecek sağlık sorunu olmayan, sağlıklı bir bebeğe sahip olan, şu anda ve geçmişte herhangi bir psikiyatrik hastalık öyküsü olmayan, riskli gebelik ve doğum eylemi olmayan, termde doğum yapan, okur-yazar olan, iletişim engeli olmayan, Türkçe konuşabilen ve çalışmaya katılmayı kabul eden tüm lohusalar alınmıştır. Araştırma 218 gönüllü kadın ile yürütülmüştür.

Tablo 1. Kadınların Sosyo-Demografik Özellikleri (n=218)

Yaş ort.	27,45±5,98 (min:17, max:42)	
Eşin yaş ort.	31,46±6,89 (min:19, max:60)	
	n	%
Eğitim düzeyi		
Okur-yazar değil	24	11,0
İlkokul	87	39,9
Ortaokul	65	29,8
Lise	33	15,1
Lisans	9	4,2
Çalışma durumu		
Çalışıyor	196	89,9
Çalışmıyor	22	10,1
Gelir düzeyi		
Gelir giderden az	81	37,1
Gelir gidere denk	129	59,2
Gelir giderden fazla	8	3,7
Aile tipi		
Çekirdek	167	76,6
Geniş	51	23,4
Yaşadığı Yer		
Kentsel	114	52,3
Kırsal	104	47,7
Eşin eğitim düzeyi		
Okur-yazar değil	7	3,2
İlkokul	92	42,2
Ortaokul	59	27,1
Lise	49	22,5
Lisans	11	5,0
Eşin çalışma durumu		
Çalışıyor	213	97,7
Çalışmıyor	5	2,3

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından ve literatür doğrultusunda hazırlanan "Birey Tanıtım Formu" ile "Emzirme Tutumunu Değerlendirme Ölçeği" (ETDÖ) kullanılarak toplanmıştır.

3.4.1. Birey Tanıtım Formu

Bu form, literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanmış ve kadınların sosyo-demografik, obstetrik ve

emzirmeye ait özellikleri ile emzirme tutumunu etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik 29 sorudan oluşmaktadır (3,4,6,16).

3.4.2. Emzirme Tutumunu Değerlendirme Ölçeği (ETDÖ)

Ülkemizde Arslan tarafından 1999 yılında geliştirilen ETDÖ annelerin emzirme tutumlarını değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Ölçekte, emzirme tutumunu etkileyebilecek, annenin kendisine ait emzirme tutumu, annenin diğer kişilerle ilgili emzirme tutumu (eşinin, aile ve yakın çevrenin, sağlık personelinin), toplum olarak emzirme ile ilgili tutumlar, kadına özgü bir işlev olarak emzirme gibi özelliklere yer verilmiştir. Kırk altı sorudan oluşan ölçek 5'li likert tiptedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 184'tür. Ölçekten alınan puan yükseldikçe annelerin emzirmeye ilişkin tutumları olumlu olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin Cronbach's alfa değeri 0,63 olarak bildirilmiştir (25,26). Bu çalışmada ölçeğin cronbach alfa değeri 0.77 bulunmuştur (n=218).

3.5. Verilerin Toplanması

Veriler gerekli izinler alındıktan sonra taburculukları onaylanan kadınlardan yüz-yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Anket formunun uygulanması yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür. Veriler toplanmadan önce kadınlara araştırma hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Tablo 2. Kadınların Obstetrik Özellikleri (n=218)

	n	%
Gebelik sayısı		
1	72	33,0
2	61	28,0
3 ve üzeri	85	39,0
Yaşayan çocuk sayısı		
1	77	35,3
2	79	36,2
3 ve üzeri	62	28,5
Doğum şekli		
Vajinal	88	40,4
Sezaryen	130	59,6
Anestezi durumu		
Almayan	80	36,7
Genel	17	7,8
Epidural	121	55,5
Gebeliği isteme		
Evet	187	85,8
Hayır	31	14,2
Gebeliği planlama		
Evet	151	69,3
Hayır	67	30,7
Bebeğin cinsiyeti		
Kız	101	46,3
Erkek	117	53,7
Bebeğin kilosu		
2500-4000gr	203	93,2
4000gr üzeri	15	6,8

3.6. Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 25 (IBM Corporation, Armonk, NY, USA) paket programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygun dağılıp dağılmadığına Kolmogorov-Smirnov testi ile bakılmıştır. Verilerin analizinde sayı (n), yüzdelik dağılımları (%), ortalama, standart sapma, t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. İstatistiksel olarak $p < 0,05$ olan değerler anlamlı kabul edilmiştir.

Tablo 3. Kadınların Emzirme Süreçleri ile İlgili Özellikleri (n=218)

	n	%
Emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alma		
Alan	74	33,9
Almayan	144	66,1
Emzirme ve anne sütü ile ilgili alınan bilgi (n=74)		
Emzirme tekniği	38	51,4
Sıklığı ve süresi	12	16,2
Önemi ve yararları	24	32,4
Emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alınan kişi/yer (n=74)		
Sağlık profesyoneli	49	66,2
Aile büyüklüğü	12	16,2
Kitap, dergi	8	10,8
İnternet, TV	5	6,8
Emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgiyi alınan zaman (n=74)		
Mevcut gebeliğinde	26	35,1
Gebelik öncesinde	48	64,9
Emzirme deneyimi		
Olan	139	63,8
Olmayan	79	36,2
Daha önce emzirme süresi (n=139)		
0-6 ay	33	23,7
7-12 ay	44	31,8
13 ay ve üzeri	62	45,5
İlk emzirme zamanı		
İlk 15-30 dk içinde	37	17,0
İlk 30-60 dk içinde	38	17,4
60 dk sonra	71	32,6
1. gün içinde	53	24,3
1.günden sonra	19	8,7
Emzirme sıklığı		
Her ağladığında	57	26,1
15 dk bir	10	4,6
30 dk bir	32	14,7
60 dk bir	57	26,0
2 sa bir	54	24,9
3 sa ve üzeri	8	3,7
Emzirme süresi		
15 dk	150	68,8
16-30 dk	51	32,4
31-45 dk	17	7,8
Planlanan emzirme süresi		
0-12 ay	32	16,5
13 ay ve üzeri	182	83,5

Emzik-biberon		
Kullanan	141	64,7
Kullanmayan	77	35,3
Anne sütü dışında ek besin verme		
Evet	110	50,5
Hayır	108	49,5
Verilen besin türü (n=110)		
Formül mama	76	69,1
Su	10	21,8
Şekerli su	24	9,1
Anne sütü dışında besin verme nedeni (n=110)		
Sütün az gelmesi	29	26,4
Süt yokluğu	25	22,7
Pamukçuk olmaması için	23	20,9
Bebeğin ağlaması	12	10,9
Bebeğin doymaması	7	6,4
Sağlık çalışanı istemiyle	5	4,5
Diğer*	9	8,1

* Diğer basamağı; bebeğin emmemesi (n=3), bebekte hiperbilirubinemi olması (n=3) ve sezaryen nedeni ile bebeği emzirmekte zorlanmayı (n=3) içermektedir. dk, dakika.

4. Bulgular

Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması $27,45 \pm 5,98$ 'dir (Min-max: 17-42)'tür. Kadınların %39,9'u ilköğretim mezunu, %89,9'u çalışmıyor, %59,22'si geliri gidere denk, %76,6'sı çekirdek aileye sahip ve %52,3'ü il merkezinde yaşamaktadır. Kadınların eşlerinin yaş ortalaması $31,46 \pm 6,89$ (Min-max: 19-60) olup, %42,2'si ilköğretim mezundur (Tablo 1). Kadınların %33'ünün gebelik sayısının bir, %35,3'ünün yaşayan çocuk sayısının bir, %59,6'sının sezaryen olduğu, %55,5'inin epidural anestezi (epidural sezaryen; epidural vajinal) ile doğum yaptığı, %85,8'nin gebeliği istediği, %69,3'ünün gebeliği planladığı, %53,7'sinin bebeğinin cinsiyetinin erkek, %93,2'sinin bebeğinin 2500-4000gr arasında olduğu belirlenmiştir (Tablo 2).

Kadınların emzirmeye yönelik bilgi alma durumları incelendiğinde, %33,9'unun emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi aldığı ve bu bilgiyi %35,1'inin gebeliğinde ve %66,2'sinin sağlık personelinin aldığı ve alınan bilginin yaklaşık yarısının (%51,4) emzirme tekniği ile ilgili olduğu ve %63,8'inin daha önce emzirme deneyimi olduğu ve %45,5'inin daha önce 13 ay ve üzeri emzirdiği; %32,6'sının ilk olarak doğumdan bir saat sonra emzirdiği, %83,5'inin 13 ay ve üzeri emzirmeyi düşündüğü, %26,1'inin her ağladığında bebeği emzirdiği, %68,8'inin memede 15 dakika tuttuğu, %64,7'sinin emzik ya da biberon kullandığı, %50,5'inin anne sütü dışında besin verdiği ve %69,1'inin formül mama verdiği ve %26,4'ünün sütün az gelmesi nedeni ile ek besin verdiği saptanmıştır (Tablo 3).

Doğum sonu dönemde kadınların ETDÖ toplam puan ortalaması $100,38 \pm 18,88$ 'dir (Min-max: 44-146). Geniş aile yapısında olan, erkek bebeği olan, emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alan, ilk 15-30 dakika içerisinde emzirmeye başlayan, 30 dakikada bir emziren, 13 ay ve üzerinde emzirmeyi planlayan ve emzik ya da biberon kullanmayan kadınların daha olumlu emzirme tutumuna sahip oldukları ve ETDÖ toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($p < 0,05$) (Tablo 4).

Tablo 4. Kadınların Emzirme Tutumlarını Etkileyen Bazı Faktörler ile ETDÖ Toplam Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması (n=218)

	n	%	Toplam ETDÖ	
			Ort±SS	Test ve p değeri
ETDÖ Toplam Puan			100,38±18,88	(Min:44;Max:146)
Aile tipi				
Çekirdek	167	76,6	98,83±19,01	t:-2,280
Geniş	51	23,4	105,41±17,70	p:0,025
Bebeğin cinsiyeti				
Kız	101	46,3	97,17±20,12	t:-2,322
Erkek	117	53,7	103,13±17,35	p:0,020
Emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alma				
Alan	74	33,9	104,94±20,91	t:2,445
Almayan	144	66,1	98,02±17,36	p:0,016
İlk emzirme zamanı				
İlk 15-30 dk	37	17,0	108,59±16,03	
İlk 30-60 dk	38	17,4	98,05±20,06	F:2,616
60dk sonra	71	32,6	98,60±19,63	p:0,036
1. gün içinde	53	24,3	100,83±18,63	
1.günden sonra	19	8,7	94,36±15,88	
Emzirme sıklığı				
Her ağladığında	57	26,1	99,81±16,49	
15 dk bir	10	4,6	100,70±20,38	F:3,039
30 dk bir	32	14,7	105,62±15,95	p:0,011
60 dk bir	57	26,1	102,46±17,70	
2sa bir	54	24,8	98,92±20,89	
3sa ve üzeri	8	3,7	78,25±25,91	
Planlanan emzirme süresi				
12 ay	36	16,5	94,58±21,14	t:1,254
13 ay ve üzeri	182	83,5	101,52±18,24	p:0,044
Emzik-biberon				
Kullanan	141	64,7	98,39±18,23	t:-2,065
Kullanmayan	77	35,3	104,00±19,62	p:0,036

Ort, Ortalama; SS, Standart sapma; dk, dakika

F: One-Way Anova Testi; t: Bağımsız gruplarda t testi

5. Tartışma

Bir üniversite hastanesinin kadın hastalıkları ve doğum kliniğinde yatan doğum sonu dönemdeki kadınların emzirmeye ilişkin tutumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemek üzere yapılan bu çalışmada, kadınların ETDÖ toplam puan ortalamasının orta düzeyde (100,38±18,88) olduğu bulunmuştur. Gölbasi ve Koç'un (3) yaptıkları çalışmada kadınların ETDÖ' den aldıkları toplam puan ortalaması daha yüksek (111,36±12,02) Yiğitbaşı ve ark.'nın (76,34±18,81) (27) ve Akçay ve ark.'nın (28) yaptıkları çalışmada (85,73±18) ise daha düşüktür. Yapılan çalışmalarda emzirme tutumunun, kadının emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi düzeyinden, emzirme deneyimlerinden, emzirmeye ilişkin gördüğü rol modellerden, doğum sonu emzirmeye başlama zamanı, süresi, sıklığı, ilk beslenmenin anne sütü ile başlaması, ten tene temas, sosyal destek, yaşanan sağlık problemleri, sağlık bakım politikaları ve toplumsal algılardan etkilendiği belirtilmektedir (3,12-14,28-31). Araştırmada

kadınların emzirme tutum puan ortalamaları arasındaki farkın emzirme tutumunu etkileyen pek çok faktörden kaynaklanabileceği söylenebilir. Ayrıca literatürde emzirme tutumunu ölçen çalışmaların sayısının az olması, örneklem grubu, araştırmanın yapıldığı yer ve zaman ile ilgili farklılıklar ve araştırmaların yürütüldüğü bölgelerdeki sosyo-kültürel yapı kadınların emzirme tutumlarını etkileyebilir.

Araştırmada geniş aileye sahip kadınların emzirme tutumları daha yüksek bulunmuştur. Geniş ailede yaşayan kadınların ev içi sorumluluklarını diğer aile üyeleri ile paylaşabildiği, bebekleri ile daha fazla vakit geçirebildikleri ve emzirmeye daha fazla vakit ayırabildikleri düşünülmektedir. Ayrıca Türk toplumunda kadınlarda emzirmek geleneksel bir uygulamadır ve "iyi bir anne olmak" ile eş değer tutulmaktadır. Bu bağlamda kadınlara aile üyelerinin emzirmeye karşı yönlendirmeleri, aile üyelerinin emzirmeye olan bakışı kadınların emzirme tutumlarına olumlu katkı sağlamış olabilir. Araştırmada bebeğinin cinsiyeti erkek olan kadınların emzirme tutumları daha yüksek bulunmuştur. Araştırmadaki bu sonuç toplumumuzun kültürel ve ataerkil yapısı gereği "soyun devamlılığını sağlayan" erkek bebeklere kız bebeklere oranla daha fazla önem vermesinden kaynaklanmış olabilir.

Araştırmada ülkemizde yapılan diğer çalışmalara paralel olarak emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alan kadınların emzirme tutumları daha yüksek bulunmuştur (31,32). Dukuzumuremi ve ark.'nın (15) yaptıkları sistematik derlemede de olumlu emzirme tutumunun anne sütü ile beslemeye devam etmekle ilişkili olduğu ve bu kadınların bebeklerini daha uzun süre emzirdiği ve emzirme başarılarının arttığı belirtilmektedir. Cascone ve ark.'nın (33) yaptıkları çalışmada da hastanede kaldığı süre boyunca emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alan kadınların en az altı ay boyunca bebeklerini emzirdikleri ve sadece anne sütü verdikleri bildirilmiştir. Bu araştırmada ve yapılan diğer çalışmalarda da olduğu gibi kadınların emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alması emzirme tutumunu daha olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum kadınların emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alma durumunun olumlu emzirme tutumu üzerindeki önemini vurgulamaktadır. Alsaç ve Polat'ın yaptıkları çalışma araştırma bulgularına benzer özellik göstermektedir (34). Ülkemizde yapılan diğer çalışmalarda ise araştırma bulgularından daha yüksek oranlarda kadınların emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi aldığı belirtilmiştir (20,32,35,36). Afrika'da yapılan bir sistematik derlemede de kadınların %41,4-97,5 gibi geniş bir aralıkta emzirme konusunda bilgi aldığı bildirilmiştir (15). Araştırmada kadınların yapılan diğer çalışmalardan daha düşük oranda emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alması çalışmanın yapıldığı yerin sosyokültürel yapısı, eğitim ve ekonomik düzeyinin düşük olması ile açıklanabilir. Türkiye'de yapılan bir sistematik derlemede kadınlar arasında en sık bildirilen sorunlar emzirme tekniğini bilmemesi/bilgi ve deneyim yetersizliği/egitim ve yardım gereksinimi (%17,8) olduğu belirtilmiştir (37). Bu doğrultuda araştırmada kadınların çoğunluğunun emzirme tekniği ile ilgili bilgi almış (%51,4) ve daha önce emzirmeyi deneyimlemiş (%63,8) olmaları emzirme tutumlarının yükselmesinde etkili olmuş olabilir. Araştırmada emzirme ve anne sütü hakkında bilgi alan kadınların daha doğru uygulamalar, daha bilinçli seçimler yaptığı ve bu durumun kadınların emzirme tutumunu olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Diğer yandan araştırmadaki farklılıkların araştırmaların yapıldığı bölgelerin, ülkelerin ve hastanelerin emzirme politikaları ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) kadınların doğum sonu ilk 30 dakika içinde bebeklerini emzirmelerini önermektedir (1,2). Bu çalışmada doğum sonrası ilk 15-30 dakika içinde bebeğini emziren, 30 dakikada bir emziren ve 13 ay ve üzeri emzirmeyi planlayan kadınların emzirme tutumları daha yüksek bulunmuştur. Gölbaşı ve Koç'un (3) yaptığı bir çalışmada araştırma bulgularımızın aksine doğum sonu ilk emzirme zamanı ve planlanan toplam emzirme süresine göre kadınların ETDÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı belirtilmiştir. Bunun nedeni çalışmaların yapıldığı yerin kültürel yapısı ve araştırma zamanından kaynaklanabilir. Ayrıca doğum sonu erken dönemde bebeğin emzirmeye başlanmasının, sık aralıklarla emzirmenin, anne-bebek arasındaki bağı güçlendirdiği, ten tene teması sağladığı ve bununla birlikte planlanan emzirme süresinin 13 ay ve üzeri olmasının kadınların emzirme tutumlarını da olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Araştırmada kadınların çoğu doğumdan bir saat sonra emzirmeye başlamıştır. Gölbaşı ve Koç'un yaptığı çalışmada kadınların doğumdan bir saat sonra emzirmeye başlama oranı araştırma bulgularına benzerlik gösterirken (3); Çalık ve ark.'nın (32) ve Dinç ve ark.'nın (36) yaptıkları çalışmada bu oran daha düşük belirtilmiştir. TNSA (2018) verilerine göre ise kadınların üçte biri bebeklerini doğumdan bir saat sonra emzirmeye başlamıştır (21). Ancak bu araştırmada ve yapılan diğer çalışmalarda kadınların ilk olarak emzirmeye başlama zamanları gecikmektedir. Ayrıca araştırmanın yapıldığı sağlık kurumunun emzirme politikası, emzirme danışmanlarının sayısı ve kadınların doğum şekli gibi faktörler emzirmenin gecikmesine neden olmuş olabilir. Araştırmada kadınların çoğu bebeklerini her ağıladığında ve en az 15 dakika süresince emzirmiştir. Çalık ve ark.'nın (32) yaptıkları çalışmada araştırma bulgularına paralellik göstermektedir. Literatürde bebeklerde ağlama geçicilik belirtileri arasında yer almaktadır (1,2). Kadınların emzirmek için bebeklerinin ağlamasını beklemesi bebeklerde sağlık problemlerinin görülme sıklığını arttırabilir, annede süt yapımını ve annenin emzirme tutumunu olumsuz yönde etkileyebilir. Kadınların %83,5'i 13 ay ve üzerinde olarak bebeklerini emzirmeyi planlamaktadır. Araştırmada kadınların büyük çoğunluğunun 13 ay ve üzerinde emzirmeyi planlamalarına rağmen dörtte birinin daha önceki emzirme süreçlerinde ilk altı ayda emzirmeyi sonlandırmaları emzirme tutumlarının olumsuz yönde etkilediğini düşündürmektedir. Literatürde emzirmenin erken dönemde sonlandırılmasını etkileyen birçok faktör (annenin eğitim durumu, yaşı, ilk emzirme zamanı, çocuğun cinsiyeti, ailenin gelir durumu, ilk altı ayda ek besin verme durumu ve annede ya da bebekte yaşanan sağlık problemleri gibi.) belirtilmektedir (3,12-14,21). Kadınların bu faktörlerin etkisi (düşük eğitim düzeyi, ilk emzirmenin bir saatten sonra olması, ilk altı ayda ek besin vermiş olma gibi.) altında kalarak emzirmeyi erken dönemde sonlandırmış olabilecekleri ve emzirme tutumunun olumsuz yönde etkilenmiş olabileceği söylenebilir. Araştırma bulguları doğum sonu dönemde kadınların ilk 30 dakika içinde emzirmesinin, sık aralıklarla emzirmesinin ve planladıkları emzirme süresinin uzunluğunun emzirme tutumunu olumlu yönde etkilediğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca araştırmada kadınların sadece üçte birinin emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi almış olmalarına rağmen kadınların aldıkları bu bilgiyi sağlık profesyonellerinden

almış olmaları doğru ve güvenilir bir bilgi aldıklarını göstermektedir. Bu durumun emzirmenin erken dönemde başlamasını, sık aralıklarla emzirmeyi ve planlanan emzirme süresini etkilemiş olduğu ve olumlu emzirme tutumunun gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Araştırmada bebeğine emzik-biberon kullanmayan kadınların emzirme tutumları daha yüksek saptanmıştır. Literatürde emzik ve biberon kullanan bebeklerin emmeyi reddettiği, emzirme süresini kısalttığı, emzirmeyi ve anne sütü alımını olumsuz etkilediği belirtilmektedir (1,2,39-41). Bu bağlamda araştırma literatür ile paralellik göstermektedir. Araştırmada kadınların çoğunluğu doğum sonu dönemde emzik ve biberon kullanmıştır (%64,7). Çalık ve ark.'nın (32) yaptıkları çalışmada kadınların ilk altı ayda bebeklerine %44,9'u emzik ve %45,4'ü biberon kullanmıştır. Akın ve ark.'nın (35) yaptıkları çalışmada kadınların %36'sı ilk altı ayda bebeklerine emzik ve biberon kullanmıştır. Literatürde emzik ve biberon kullanımı önerilmemesine rağmen (1,2), kadınların bebeklerin ilk bir yılda oral dönemde olması ve bebeklerin emzik ve biberon kullanımında rahatlaması ve sakinleşmesi nedeniyle bebeklerine emzik ve biberon vererek rahatlatma eğiliminde oldukları düşünülmektedir. Ayrıca kadınların eğitim düzeyinin düşük olması ve emzik ve biberon kullanımının bebeklerdeki olumsuz etkileri konusundaki bilgi eksiklikleri bu süreçte etkili olmuş olabilir. Bu durumun kadınların emzirme tutumunu olumsuz etkilediği söylenebilir.

Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) kadınların doğum sonu ilk altı ay bebeklerine sadece anne sütü vermelerini önermektedir (1,2). Çalışmada kadınların yarısından fazlası (%50,5) doğum sonrası dönemde bebeklerine anne sütü dışında besin vermiştir. Yapılan çalışmalar da araştırma bulgularına paralellik göstermektedir (15,21,31,32,40). Dukuzumuremyi ve ark.'nın (15) yaptıkları bir sistematik derlemede kadınların %42'sinin ilk altı ay bebeklerini emzirdiği belirtilmiştir. Araştırmada kadınların çoğunluğu bebeklerine anne sütü dışında formül mama vermiştir. Araştırmaya katılan kadınların çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük olması bu durumu etkileyebilir. Yapılan bir çalışmada da eğitim düzeyi düştükçe kadınların daha fazla formül mama verme eğiliminde oldukları bildirilmiştir (43). Ayrıca araştırmada kadınlar anne sütü dışında besin verme nedenini sütün az gelmesi (%26,4) olarak ifade etmişlerdir. Çalık ve ark.'nın (32) ve Güney ve Uçar (42) yaptıkları çalışma da araştırma bulgularına benzerlik göstermektedir. Yapılan bir sistematik derlemede de benzer olarak emzirme ile ilgili en sık bildirilen sorunun anne sütü yetersizliği/süt yetersizliği endişesi/bebeğin doymadığını düşünme/bebeğin yetersiz kilo alımı olduğu belirtilmiştir (37). Yapılan diğer bir çalışmada da primipar annelerin %54,6'sının multipar annelerin %45,8'inin sütünün bebeğe yeterli olup olmayacağı konusunda endişe yaşadığı bildirilmiştir (13). Araştırmada kadınların çoğunluğunun ilk altı ay anne sütü dışında besin vermesi ve sütünün az geldiğini düşünmesinin nedeni; kadınların eğitim düzeyinin düşük olması, ilk altı ay sadece anne sütü vermenin önemini bilmemesi, emzirme ve anne sütü hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, yeterli süt geldiğini gösteren belirtiler ve sütün yetersiz olması ile algılanan süt yetersizliği arasındaki farkı bilmemesi olabilir. Bu durumun kadınların emzirme tutumunu olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda kadınların emzirme tutumlarının orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Kadınların çoğunun emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alma durumlarının düşük olduğu ve doğum sonrası ilk bir saatten sonra emzirdikleri aynı zamanda doğum sonrası dönemde bebeklerine emzik, biberon ve ek besin verme oranlarının yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca kadınların emzirme tutumunu olumsuz yönde etkileyen bazı sosyodemografik (aile tipi, bebeğin cinsiyeti) ve emzirme süreçleri ile ilgili (emzirme ve anne sütü ile ilgili bilgi alma, ilk emzirme zamanı, emzirme sıklığı, planlanan emzirme süresi ve emzik ya da biberon kullanma durumu) faktörlerin olduğu sonucuna varılmıştır. Kadınlarda emzirme tutumunu olumlu yönde geliştirmek için hemşireler tarafından prekonsepsiyonel dönemden itibaren, olumlu emzirme tutumu geliştirmenin önemi ve emzirme tutumunu etkileyen faktörler ile ilgili kadınların farkındalıklarının artırılması ve emzirme süreçlerinin desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca doğum sonu dönemde hemşireler tarafından olumlu emzirme tutumunu geliştirmek amacıyla ilk yarım saat içinde annenin bebeğini emzirmesinin ve tüm emzirme sürecinin takibinin sağlanması, emzirme ile ilgili yaşanan sorunların çözümlenmesi, emzirme tutumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve bu konuda sağlık profesyonellerinin ve tüm ailenin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte doğum sonu dönemde kadınların emzirme tutumunu ölçen geniş çaplı, farklı örneklem gruplarını içeren araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

6. Alana katkı

Bu çalışmanın sonuçları doğum sonrası dönemdeki kadınların emzirmeye ilişkin tutumlarını ve etkileyen faktörlerini ortaya koymaktadır. Bu çalışma ülkemizde doğum sonu dönemde hemşirelerin kadınların emzirmeye yönelik tutumlarını ve etkileyen faktörlerine yönelik farkındalıklarının artmasına ve prekonsepsiyonel dönemden itibaren emzirmeye yönelik eğitim ve danışmanlık verirken bu konuyu göz önünde bulundurmaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu çalışma sonuçları açısından alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülebilmesi için Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Etik Kurulu'ndan (Tarih: 29.08.2014, Sayı: 85) yazılı izin alınmıştır. Araştırmanın yapılacağı hastanenin bağlı olduğu İzmir Kuzey Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği'nden (Tarih: 12.11.2014, Sayı: 67938315/799) yazılı izin alınmıştır. Araştırmanın veri toplama aşamasında kadınlara uygulanan ölçek için kullanım izni ve yazar izni alınmıştır. Araştırmada veri toplama araçlarını toplamadan önce bilgilendirme yapılmış olup, araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden kadınlardan sözlü ve yazılı onam alınmıştır. Araştırmada gönüllüğün esas olduğu ve kadınların istedikleri zaman araştırmadan ayrıma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Araştırma amacıyla kadınlardan herhangi bir ücret talep edilmeyeceği ve/veya herhangi bir ücret ödenmeyeceği belirtilmiştir. Araştırma, Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır. Araştırmacılar ile katılımcılar arasında çıkar ilişkisi bulunmamaktadır.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür

Araştırmaya katılmayı kabul eden tüm kadınlara teşekkür ederiz.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: EDTÖ, ŞÜA, OK; **Tasarım:** EDTÖ, ŞÜA, OK; **Denetleme:** EDTÖ, ŞÜA, OK; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** EDTÖ; **Analiz-Yorum:** EDTÖ; **Literatür Taraması:** EDTÖ; **Makale Yazımı:** EDTÖ, ŞÜA, OK; **Eleştirel İnceleme:** ŞÜA, OK.

Kaynaklar

1. WHO. World Health Organization Available from: https://www.who.int/health-topics/breastfeeding#tab=tab_1
2. WHO and UNICEF issue new guidance to promote breastfeeding in health facilities globally. Available from: <https://www.who.int/newsroom/detail/11-04-2018-who-and-unicef-issue-new-guidance-topromote-breastfeeding-in-health-facilities-globally>.
3. Gölbaşı Z, Koç G. Kadınların postpartum ilk 6 aylık süredeki emzirme davranışları ve prenatal dönemdeki emzirme tutumunun emzirme davranışları üzerindeki etkisi [Breastfeeding Behaviour of Women During Postpartum First Six Months and Effect of Prenatal Breastfeeding Attitude on Postpartum Breastfeeding]. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi. 2008 Mart 1;15(1):16-31. Available from: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88561>.
4. Bilgin NÇ, Potur DC. Doğum sonu dönem kanıt temelli yaklaşımlar ve hemşirelik [Postpartum period evidence-based approaches and nursing]. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi. 2010;3(3):80-87. Available from: https://www.academia.edu/1889201/Do%C4%9Fum_Sonu_D%C3%B6nem_Kan%C4%B1t_Temelli_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar_Ve_Hem%C5%9Firelik.
5. Türkyılmaz C. Anne sütünün bebeğe ve anneye faydaları nelerdir? [The Benefits of Mother's Milk to the Infant and mother]. Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yenidoğan Dergisi. 2017;2(2):154-179. Available from: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/751727>.
6. Öztürk H, Demir Ü. Erken devrede emzirmenin anne-bebek sağlığı açısından yararları [Advantages of maternity and newborn healthy in early suckling]. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2001;4(2):57-62. Available from: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29156>.
7. Beydağ KD. Doğum sonu dönemde anneliğe uyum ve hemşirenin rolü [Adaptation to motherhood in the postpartum period and the nurse's role]. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni. 2007;6(6):479-484. Available from: https://www.bibliomed.org/mnsfulltext/1/khb_006_06-479.pdf?1616139270.
8. Pınar G, Doğan N, Algier L, Kaya N, Çakmak F. Annelerin doğum sonu konforunu etkileyen faktörler [Factors that affecting mothers' postnatal comfort]. Dicle Tıp Dergisi. 2009 May 12;36(3):184-190. Available from: <http://www.diclemedj.org/upload/sayi/20/Dicle%20Med%20J-01507.pdf>.
9. Beydağ KD. Doğum sonu dönemde anneliğe uyum ve hemşirenin rolü [Adaptation to motherhood in the postpartum period and the nurse's role]. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni 2007;6(6):479-484. Available from: https://www.bibliomed.org/mnsfulltext/1/khb_006_06-479.pdf?1616139270.
10. Tengir T, Çetinkaya S. Yenidoğan beslenmesinde kullanılan yöntemler ve hemşirelik bakımı [Methods used in newborn nutrition and nursing care]. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi 2008;3(9):119-140. Available from: <https://www.yumpu.com/tr/document/>

- 36.** Dinç A, Dombaz İ, Dinç D. 6-18 ay arası bebeği olan annelerin emzirme ve anne sütüne ilişkin geleneksel uygulamaları [Traditional practices related to breast milk and breastfeeding of mothers with babies of 6-18 months]. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi* 2015; 4(3):125-130. doi: 10.5505/bsbd.2015.40316.
- 37.** Karaçam Z, Sağlık M. Emzirme sorunları ve sorunlara ilişkin yapılan girişimler: Türkiye'de yapılan çalışmalara dayalı bir sistematik derleme [Breastfeeding problems and interventions performed on problems: systematic review based on studies made in Turkey]. *Turkish Archives of Pediatrics* 2018;53(3):134-148. doi: 10.5152/TurkPediatriArs.2018.6350.
- 38.** Coentro VS, Lai CT, Rea A, Geddes DT, Perrella SL. Breast Milk Production in Women Who Use Nipple Shields for Persistent Nipple Pain. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing* 2021. Available from: <https://doi.org/10.1016/j.jogn.2021.09.005>
- 39.** Hahn-Holbrook J, Little EE, Abbott M. Mothers are more sensitive to infant cues after breastfeeding compared to bottle-feeding with human milk. *Hormones and Behavior* 2021;136:105047. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34710778/>
- 40.** Howard CR, Howard FM, Lanphear B, Eberly S, Oakes D, Lawrence RA. (2003). Randomized Clinical Trial of Pacifieruse and Bottle-Feeding or Cupfeeding and Their Effect on Breastfeeding. *Pediatrics* 2003;111:511-518. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12612229/>
- 41.** Sarı E, Akcaboy M, Öztürk S, Çoban G, Şenel S. Breastfeeding education in a newly organized lactation consultation clinic: an evaluation of its effects on the improvement of maternal attitudes to breastfeeding. *Turkish Archives of Pediatrics* 2022;57(3):290. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9131809/pdf/tap-57-3-290.pdf>
- 42.** Güney E, Uçar T. Gebelikteki beden imajının emzirme tutumu ve doğum sonu emzirme sürecine etkisi [Breastfeeding attitude of body image in pregnancy and effect on breastfeeding process]. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni* 2018;49(1):49-53. doi: <http://dx.doi.org/10.16948/zktipb.338783>.
- 43.** Altamimi E, Al Nsour R, Al Dalaen D, Almajali N. Knowledge, Attitude, and Practice of Breastfeeding Among Working Mothers in South Jordan. *Workplace Health Saf.* 2017;65(5):210-8. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27794075/>